

ВИГОТОВЛЕННЯ НАРОДНИХ ЛЯЛЬОК

(ДМ/09/О, ознайомчий курс)

НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ, ОБСЯГ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

II півріччя, ознайомчий курс. Завдання: вивчення основних матеріалів та інструментів для виготовлення народної ляльки; ознайомлення із особливостями прояву та застосування основних композиційних засобів; визначення загальних принципів конструктивної побудови форми; опанування елементарних технічних прийомів у створенні вузликової ляльки та її оздоблення; відтворення нескладного декоративного зразка (об'єкту) у матеріалі.

ДМ/09/О Вузликова лялька			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 6. Народна лялька		38	
6.1. Загальні відомості про народну ляльку	<p>Народна лялькова культура країн світу та України. Призначення народної ляльки: (оберегове, обрядове, ігрове).</p> <p>Класичний тип української вузликової ляльки, типові риси: («Лялька-немовля», «Лялька-наречена-княгиня», «Лялька-молодиця», «Лялька-мати», «Лялька-бабуся» з солярним сонячним хрестом на обличчі чи без нього).</p>	1	<p>Знає та називає призначення ляльки.</p> <p>Розрізняє вивчені класичні типи ляльок, називає та описує їх.</p>
6.2. Основні матеріали та інструменти	<p>Текстильні матеріали для створення народної ляльки: натуральні тканини (бавовна, льон, шовк, коноплі); кольорові стрічки; кольорові нитки (вовна, бавовна); бавовняні білі нитки; мереживо. Природні матеріали для створення народної ляльки: солома, трава, талаш, деревина (груша, липа) тощо.</p> <p>Оздоблювальні матеріали для створення народної ляльки: скляні або пластмасові намистинки, дріт, бісер, гудзики тощо. Інструменти та приладдя для декорування: голки швацькі, ножиці, праска.</p>	1	<p>Називає основні вивчені види текстильних та природних матеріалів для створення народної ляльки.</p> <p>Описує вивчені оздоблювальні матеріали. Розрізняє вивчені інструменти та приладдя, дотримується правил безпечної роботи з ними.</p>

<p>6.3. Композиційні засоби та конструктивна побудова форми</p>	<p>Композиційні особливості побудови народної вузликової ляльки: хрестоподібна внутрішня будова; силует – трапеція та прямокутник («стовпчик», циліндр); фактурність; кольорові сполучення.</p> <p>Символічне значення кольорів в українському народному мистецтві: <i>зелений</i> – здоров'я, багатство; <i>червоний</i> – життя, кохання; <i>жовтий</i> – сонце, пшениця, земля, фізичного світу; <i>синій</i> – творчість та саморозвиток; <i>фіолетовий</i> – мудрість; <i>золотий</i> – божа любов.</p> <p>Створення народної вузликової ляльки відбувається без голки та ножиць, обличчя не малюється, руки й ноги відсутні (чи умовні). Деталі ляльки з'єднуються 3 (трьома) вузликами.</p> <p>Нитки намотуються за рухом сонця. Одяг ляльки виконується з прямокутних шматків тканини та примотується до шиї чи тулубу нитками.</p> <p>Розподіл народних ляльок за оформленням голови (в хустках – побутово-повсякденний вигляд; в головних уборах – святкові; із солярним знаком на обличчі (плетений з кольорових ниток) та без нього).</p> <p>Каркасна основа народної ляльки (тканина, дріт, качан кукурудзи, паличка, шишка тощо).</p> <p>Навчально-творча робота на створення ескізу вузликової ляльки за народними мотивами</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А4, кольорові олівці.</i></p>	<p>2</p>	<p>Називає вивчені композиційні особливості побудови народної вузликової ляльки.</p> <p>Розрізняє та описує вивчену символіку кольорів в українському народному мистецтві.</p> <p>Описує як утворюється народна вузликова лялька.</p> <p>Розрізняє народні ляльки за оформленням голови.</p> <p>Називає вивчені каркасні матеріали для тулуба народної ляльки. Створює ескіз вузликової ляльки.</p>
<p>6.4. Ігрова вузликова лялька (елементарні прийоми створення)</p>		<p>34</p>	

<p>6.4.1. Лялька-стовпчик у техніці «з одного шматка тканини»</p>	<p>Варіанти послідовності дій для утворення об'ємної форми ляльки-стовпчика.</p> <p><i>Перший варіант:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – складання квадрата цупкої тканини в наклад, (з боків всередину), накручування одного краю в щільний рулон; – вивертання іншого кінця назовні; – згортання вивернутих країв, замотування їх ниткою, отримання сповитого немовля; – декорування кольоровими нитками. <p><i>Другий варіант:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – формування голови ляльки з квадрата білої тканини та кульки вати; – загортання та перев'язування її під шиєю; – підгортання решти тканини (утворення стовпчика); – загортання його в кольоровий клаптик тканини та перев'язування мотузкою; – декорування. <p>Навчально-творча робота на створення ляльки-немовля «з одного шматка тканини» (зразок розміром 6,0 – 9,0 см).</p> <p>Робочі матеріали та інструменти: квадратики бавовняної білої тканини (6,0 x 9,0 см), кольорові стрічки, нитки, оздоблюванні тканини.</p>	<p>2</p>	<p>Описує вивчені варіанти послідовності побудови форми ляльки з одного шматка тканини.</p> <p>Уміє утворити ляльку-немовля за допомогою елементарних прийомів роботи з текстилем та нитками.</p>
<p>6.4.2. Лялька «Кувадка»</p>	<p>Елементи жіночого українського народного строю:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>натільний одяг</i> – сорочка додільна; – <i>нагрудний одяг</i> – керсетка; – <i>стегновий (поясний) одяг</i> – спідниця, запаска, фартух, крайка; – <i>головне вбрання</i> – пов'язка, чільце, брамка, вінок, очіпок, намітка, хустка; – <i>прикраси</i> – намисто, дукачі тощо. <p>Основна послідовність дій для утворення об'ємної форми ляльки «кувадки»:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формування голови; – поміщення шматка вати (чи вовни) на середину смуги тканини (2 висоти ляльки); 	<p>4</p>	<p>Називає вивчені елементи жіночого українського народного строю.</p> <p>Описує вивчену послідовність побудови форми ляльки в техніці «кувадка».</p>

	<ul style="list-style-type: none"> – скручування тугої скрутки; – перев'язування під кулькою вати скрутку (з одного боку) – утворення шиї; – вкладання скрутки на середину пучка волосся (з ниток), розгортання його кінців у протилежну сторону; – перегинання скрутки навпіл та перев'язування її під шиєю; – зав'язування та підтягування хвостиків волосся; – скручування трубочки тканини для ручок, покладання її між частинами скрутки; – формування ніжок (для ляльки-чоловіка); – розділення частини скрутки тулуба й окреме обмотування ніжок; – примотування прямокутників тканини нижньої та верхньої спідниць до тулубу; – декорування ляльки. <p>Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки в одязі (з ручками та ніжками, зразок розміром 10,0 – 12,0 см; наприклад, на тему «Лялька-дівчинка» тощо). <u>Лялька одягається за мотивами народного строю¹.</u></p> <p>Робочі матеріали та інструменти: прямокутні клаптики білої та різнокольорової тканини (32,0 x 10,0 см), вата, стрічки, нитки, пряжа, праска, ножиці.</p>		Уміє утворити ляльку «кувадку» у відповідному строї.
6.4.3. Лялька на паличці	<p>Основна послідовність дій для утворення об'ємної форми ляльки на паличці (зокрема, для морозива):</p> <ul style="list-style-type: none"> – формування на одному кінці палички голови ляльки (вата, квадратик білої тканини); – створення згортки ручок з тканини, перемотування її кольоровою ниткою; – примотування одягу, хустки, поясу, фартуха, коси з пряжі тощо; – примотування ручок до палички хрест навхрест. 	2	Описує вивчену послідовність побудови форми ляльки в техніці «на паличці».

¹ Тут і далі підкреслено ключові моменти / умови виконання.

	<p>Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки на паличці, в одязі та з ручками (зразок розміром 9,0 – 12,0 см, залежно від розміру палички; наприклад, на тему «Лялька-молodiця» тощо).</p> <p>Робочі матеріали та інструменти: квадратики білої тканини (12,0 x 12,0 см), прямокутники різнокольорової тканини (30,0 x 12,0 см), вата, стрічки, нитки, пряжа, паличка для морозива, ножиці.</p>		Уміє утворити ігрову ляльку на паличці.
<p>6.4.4. Лялька з талашу (кукурудзяного листя)</p>	<p>Основна послідовність дій для утворення об'ємної форми за принципом солом'яної ляльки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розмочування листків талашу; – формування голови, складання декількох листків, перев'язування їх та вивертання назовні; – додавання об'єму голови, згорнутими в кульку листям; – перев'язування під шиєю, покриття голови листяною хусткою; – приєднання до шиї листя-спідниці, закріплення їх мотузкою; – вставлення згортки ручок, перев'язування під грудьми крайкою, підрівнювання по низу; – створення маленької ляльки-немовля, прикріплення до рук ляльки-мами; – декорування ляльки готовими штампами (дерев'яними, з ПВХ, лінолеуму). <p>Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки з талашу (зразок розміром 15,0 – 20,0 см, залежно від розміру листя; наприклад, на тему «Лялька-мати з немовлям»).</p> <p>Робочі матеріали та інструменти: талаш (з 1 – 2 качанів кукурудзи), нитки, ножиці, штампи, олійні фарби.</p>	3	<p>Описує вивчену послідовність побудови форми ляльки за принципом солом'яних ляльок.</p> <p>Уміє утворити ігрову ляльку з талашу та декорувати її готовими штампами.</p>
<p>6.4.5. Лялька на ложці</p>	<p>Основна послідовність дій для утворення об'ємної форми ляльки на ложці (макогоні):</p> <ul style="list-style-type: none"> – плетіння простого хреста на ложці-голові (обмотування голови ляльки 2 рази горизонтально, 2 вертикально до утворення хреста на обличчі); 	2	Описує вивчену послідовність побудови форми ляльки на дерев'яній ложці.

	<p>– намотування тканини, що імітує погрудний одяг, примотування спідниці, хустки, запаски та поясу;</p> <p>– створення маленької ляльки-немовля, прив'язування її до тулубу ляльки-мами.</p> <p>Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки на дерев'яній ложки (зразок розміром 20,0 – 25,0 см; наприклад, на тему «Лялька з немовлям»).</p> <p>Робочі матеріали та інструменти: <i>дерев'яна ложка, квадрат білої тканини (12,0 x 12,0 см), прямокутні шматки кольорових тканин, трикутні шматки для хусток (16,0 x 16,0 x 25,0 см), тоненькі стрічки, кольорові нитки, ножиці.</i></p>		<p>Уміє утворити ігрову ляльку на ложці із простим хрестом на обличчі.</p>
<p>6.4.6. Лялька з тонкої зеленої трави</p>	<p>Основна послідовність дій для утворення об'ємної форми ляльки з трави (за сезоном):</p> <p>– формування 5 пучків трави: великий для тулуба, один середнього розміру для голови, невеличкій для ручок й для коси;</p> <p>– плетення коси, примотування її всередину до пучків голови, вивертання пучків до низу, коса залишається назовні;</p> <p>– зав'язування пучків, формування голови та шиї;</p> <p>– примотування тулубу-спідниці до шиї;</p> <p>– вкладання пучку трави в середину між пучками тулубу для отримання ручок, перев'язування хрест навхрест;</p> <p>– декорування ляльки (фартушок з тканини, намисто з плодів / ягід, віночок з трави з колосками тощо).</p> <p>Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки з трави (лялька з ручками, зразок розміром 30,0 – 40,0 см; наприклад, на тему «Лялька у віночку»).</p> <p>Робочі матеріали та інструменти: <i>зелена трава, клаптики тканини для фартуха та обличчя, кольорова рафія, секатор.</i></p>	4	<p>Описує вивчену послідовність побудови форми ляльки в техніці «з зеленої трави».</p> <p>Уміє утворити ігрову ляльку з трави, безпечно користується секатором.</p>

<p>6.4.7. Лялька іграшка-забавка (торохтійка)</p>	<p>Матеріали для ляльки-торохтійки (голова – горіх, тулуб – скрутка з тканини чи шматок стебел фенхеля, соняшника чи кукурудзи). Основна послідовність дій для утворення об'ємної форми ляльки-торохтійки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – утворення торохтійки (розчеплення горішка на дві половинки, покладення в середину маленьких камінчиків, квасольок чи металевих кульок, склеювання половинок); – обмотування горішка квадратиком білої тканини, перев'язування ниткою для отримання голови; – прив'язування голови до стовпчика, та обмотування його тканиною, посилювання низу цупкою тканиною, щоби лялька добре стояла; – одягання ляльки (пов'язування хустки, спідниці, фартушка, керсетки, крайки). <p>Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки-торохтійки без ручок (зразок розміром до 12,0 см).</p> <p>Робочі матеріали та інструменти: <i>горішок, паличка, квадратний клаптик білої тканини (10,0 x 10,0 см.), прямокутні кольорові клаптики (20,0 x 10,0 см), стрічки, нитки швацькі та червоні (муліне, ірис, вовняні) тощо.</i></p>	<p>6</p>	<p>Називає матеріали для ляльки-торохтійки.</p> <p>Описує вивчену послідовність побудови форми ляльки-торохтійки.</p> <p>Уміє утворити ігрову ляльку-торохтійку, правильно поєднуючи текстильні та природні матеріали.</p>
<p>6.4.8. Лялька з паперу</p>	<p>Основна послідовність дій для утворення об'ємної форми ляльки з паперу:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формування голови та спідниці (розміщення міцної кульки вати всередину квадрату паперової серветки чи тонкого паперу, зав'язування під головою); – формування ручок (скручування трубочки з чверті паперового квадрату, зав'язування її з обох кінців та примотування під головою до спини хрест навхрест червоною ниткою); – плетінні коси з трьох смуг паперу, з'єднання її у віночок за розміром голови ляльки; – обрізання/вирівнювання по низу спідниці, одягання фартушка. 	<p>2</p>	<p>Описує вивчену послідовність побудови ляльки з паперу.</p>

	<p>Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки з паперу (зразок розміром 8,0 – 10,0 см; наприклад, на тему «Дівчатко»).</p> <p>Робочі матеріали та інструменти: тонкий обгортковий папір чи тришарові серветки (кольорові), рафія, нитки, ножиці.</p>		Уміє утворити ігрову ляльку з паперу.
<p>6.4.9. Лялька з ниток</p>	<p>Основна послідовність дій для утворення об'ємної форми ляльки з ниток (дівчинка):</p> <ul style="list-style-type: none"> – намотування на книгу за годинниковою стрілкою ниток різної довжини (для тулубу й волосся – довгі пасма, для ручок – коротші); – розрізання пасм (для тулубу й волосся з одного боку, для ручок з обох боків); – складання пасм для ручок у двос та обкручування їх червоною ниточкою на кінцях з двох боків; – складання пасм для волосся (один колір) та тулубу (інший колір) навхрест та об'єднання кінців кожної з пасм (коси вгору, тулуб донизу); – під місцем сплетіння пасм ниткою обкручуємо голову ляльки; – розділення тулубу навпіл, вставлення ручок, червоною ниткою зв'язування навхрест ручок з тулубом; – розділення волосся навпіл та плетення двох кіс, зв'язування їх на кінцях; – підрівнювання низу тулуба спідниці та ручок, пов'язування поясу. <p>Навчально-творча робота на створення з ниток ляльки-«дівчинка» (зразок розміром 8,0 x 3,0 см).</p> <p>Робочі матеріали та інструменти: пряжа двох кольорів, червоні нитки, книга, ножиці.</p> <p>Основна послідовність дій для утворення об'ємної форми ляльки з ниток (коник):</p>	<p>9</p>	<p>Описує вивчену послідовність побудови форми ляльки з ниток</p> <p>Уміє намотувати необхідну кількість ниток відповідної довжини, щільно поєднувати пасми ниток у формі.</p> <p>Уміє утворити з ниток ляльку-«дівчинка».</p>

	<ul style="list-style-type: none"> – намотування на книгу за годинниковою стрілкою ниток для голови коня й передніх ніг; – перев'язування готової пасми посередині червоною ниткою та складання вдвічі (для утворення роту коня); – формування голови та шиї, перев'язування їх та перехід до передніх ніг коня; – розділення передніх ніг навпіл, прокручування червоною ниткою у місті колін, зв'язування, накручування копит; – намотування ниток для тулубу коника та його хвоста, розрізання пасми та охоплення нею у місті шиї коника, зв'язування шиї з тулубом; – намотування ниток для задніх ніг коника на меншу сторону книги, розрізання пасми, охоплення нею тулубу та закріплення ниткою, формування задніх ніг як і передніх; – нарізання коротеньких ниток для гриви та прив'язування їх по три пасми до шиї червоною ниткою, вирівнювання гриви, ніг та хвоста коника; – декорування коника попоною. <p>Навчально-творча робота на створення з ниток ляльки-«коник» (зразок розміром 7,0 x 12,0 см).</p> <p>Робочі матеріали та інструменти: <i>пряжа відповідного кольору, червоні нитки, книга, плівка / скотч, ножиці.</i></p> <p>Основна послідовність дій для утворення об'ємної форми ляльки з ниток (птах):</p> <ul style="list-style-type: none"> – намотування пасми ниток на книгу для тулубу птаха, розрізання його з одного боку; – намотування пасми ниток для крил птаха, розрізання його з двох боків та складання разом; – складання однієї невеличкої пасми пряжі по середині навпіл, намотування дзьоба птаха червоною ниткою 1,0 – 2,0 см; 		<p>Уміє утворити з ниток ляльку-«коник».</p>
--	---	--	--

	<p>– складання навпіл пучка ниток для тулубу й зв'язування його з дзьобом;</p> <p>– формування голови птаха, червоною ниткою обмотування під шиєю;</p> <p>– поділення тулубу птаха на дві частини та вкладання в нього пучка ниток на крила, червоною ниткою обмотування поверх крил, хрест навхрест перев'язуємо груди;</p> <p>– декорування хвоста птаха (розділення хвоста птаха на 4 – 5 рівних частин, обмотування кожної частини ниткою (зліва направо декілька разів у шаховому порядку) до утворення стрічки бажаного розміру; додавання до основного кольору нитки ще 1 – 2 кольорів – кількість кольорів та самі кольори визначаються індивідуально);</p> <p>– декорування крил птаха (аналогічно хвосту).</p> <p>Навчально-творча робота на створення з ниток ляльки-«птаха» (зразок розміром 10,0 x 10,0 см). Робочі матеріали та інструменти: пряжа відповідного кольору, червоні нитки, нитки для декоративного обмотування, книга, ножиці.</p>		Уміє утворити з ниток ляльку-«птаха».
Загальна кількість годин другого півріччя:		38	

Під час виконання програми **підсумкового контролю ознайомчого курсу** за технікою виготовлення вузлової народної ляльки учень/учениця:

називає основні види матеріалів для вузликової ляльки, правильно та безпечно використовує інструменти для її створення;

застосовує вивчені композиційні засоби для утворення образної або сюжетної композиції;

відтворює конструктивну основу внутрішньої побудови вузликової ляльки;

створює робочий ескіз майбутньої декоративної форми;

уміє утворити нескладну вузликову ляльку елементарними прийомами роботи з текстилем та природними матеріалами (зокрема, скручуванням, мотанням, згортанням, зав'язуванням тощо) та декорувати її.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : «Світ», 1992. 272 с.
2. Герус Л. Українська народна іграшка. Львів : ПТВФ «АФІША», 2004. 264 с.
3. Ковчег. Українське народне мистецтво : альбом-каталог. Львів : Коло, 2021. 432 с.
4. Матейко К. І. Український народний одяг. Київ : Наукова думка, 1977. 222 с.
5. Найден О. С. Українська народна лялька. Київ : Видавничий дім Стилос, 2007. 239 с.
6. Николаева Т. А. Украинская народная одежда. Київ : Наукова думка, 1988. 246 с.
7. Орлова Л. С., Найден О. С. Велика книга ляльок. Київ : Видавничий дім Стилос, 2019. 304 с.
8. Українська народна іграшка. Альбом-каталог всеукраїнської виставки / автор-упорядник Є. Шевченко. Київ : Народні джерела, 2006. 96 с.
9. Українська народна іграшка: Каталог. Київ : Видавничий дім Стилос, 2006. 48 с.
10. Шипілова І. Народні ляльки одеської області. Київ : Видавничий дім Стилос, 2020. 190 с.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ОЗНАЙОМЧОГО КУРСУ ЗА ТЕХНІКОЮ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРОДНОЇ ВУЗЛИКОВОЇ ЛЯЛЬКИ

6.1. Загальні відомості про народну ляльку

<https://uamodna.com/articles/lyaljka-motanka-sakraljna-mistyka-igrashky/>

6.2. Основні матеріали та інструменти

6.4. Ігрова вузлова лялька (елементарні прийоми створення)

6.4.1. Лялька-стовпчик у техніці «з одного шматка тканини»

Навчально-творча робота на створення ляльки-немовля «з одного шматка тканини» (зразок розміром 6,0 – 9,0 см).

6.4.2. Лялька «Кувадка»

Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки в одязі (з ручками та ніжками, зразок розміром 10,0 – 12,0 см; наприклад, на тему лялька-«дівчинка» тощо).

6.4.3. Лялька на паличці

Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки на паличці, в одязі та з ручками (зразок розміром 9,0 – 12,0 см, залежно від розміру палички; наприклад, на тему лялька-«молодиця» тощо).

6.4.4. Лялька з талашу (кукурудзяного листа)

Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки з талашу (зразок розміром 15,0 – 20,0 см, залежно від розміру листа; наприклад, на тему лялька-«мати з немовлям»).

6.4.5. Лялька на ложці

Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки на дерев'яній ложці (зразок розміром 18,0 – 20,0 см; наприклад, на тему лялька з «немовлям»).

6.4.6. Лялька з тонкої зеленої трави

Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки з трави (лялька з ручками, зразок розміром 30,0 – 40,0 см; наприклад, на тему «лялька у віночку»).

6.4.7. Лялька іграшка-забавка (торохтійка)

Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки-торохтійки з ручками (зразок розміром до 12,0 – 14,0 см).

6.4.8. Лялька з паперу

Навчально-творча робота на створення ігрової ляльки з паперу (зразок розміром 8,0 – 10,0 см; наприклад, на тему «Дівчатко»).

6.4.9. Лялька з ниток

**Навчально-творча робота на створення з ниток ляльки-«дівчинка»
(зразок розміром 8,0 x 3,0 см).**

***Навчально-творча робота на створення з ниток ляльки-«коник»
(зразок розміром 7,0 x 12,0 см).***

***Навчально-творча робота на створення з ниток ляльки-«птах»
(зразок розміром 10,0 x 10,0 см).***

Сюжетні композиції, утворені із різноманітних об'єктів

